

R a m o n a P R E J A

Universitatea de Artă Teatrală din Târgu-Mureș, Facultatea de Muzică, secția Pedagogie muzicală
The University for Theatre and Arts of Târgu-Mureș, Faculty for Music

Cântăreții ai Adevărului în Artă

The singers of the truth through art

The role of Art is to present life in a realistic and life-like way in order to give it a reasonable explanation and appreciation. Together with literature and philosophy it presumes a diverse practical and theoretical experience learnt from its historical roots and origins. The different cultural/artistic traditions which have developed over time also have to be taken into consideration because they have played an important role in its evolution. Only with these traditions as a basis will it be possible to understand art, reveal its value and step into the process of producing „art“, taking into account the stylistic characteristics of each era and the causes that brought them about.

The evolution of music is linked to the general process of development of society, a process that is entering a new stage. Musorgski wrote “Life - wherever it may manifest it self, truth - however bitter it may be, the bold word – told in the face of people, these are the things that mould me....”

Through the medium of melody in musical expression, he expressed truth as a reflection of realistic aspects of life and abandoned the fictions that had no relevance in the Russian nature and individuality.

Keywords: art, composer, Musorgski, music, Hartmann, painting

Institution’s address: str. Koteles Samuel nr. 6, Târgu-Mureș

Personal e-mail: ramo2508@yahoo.com

Introducere

Arta, la fel ca filosofia și literatura, presupune o bogată experiență practică și teoretică transmisă de premergătorii ei și de la care pornește. De asemenea, trebuie să avem în vedere diferențele culturale artistice, tradițiile înaintate, experiențele artistice acumulate de-a lungul vremii, care au jucat un rol important la vremea lor. Numai pe baza acestor tradiții vom înțelege arta, vom scoate la iveală tot ce este valoros și vom pătrunde în procesul formării ei cunoscând particularitățile stilistice ale fiecărei epoci și cauzele care le-au determinat. Evoluția artei și a conceptelor estetice atinge un înalt nivel în secolul al XIX-lea prin reprezentanții de seamă cum sunt cei doi reprezentanți ai artei ruse, compozitorul Modest Musorgski și pictorul Victor Hartmann.

Muzica și pictura

Considerat astăzi ca unul dintre cei mai originali compozitori, Musorgski, un autodidact, un soi de

ignorant în tehnica tradițională a meșteșugului său, a fost un geniu atât de impulsiv încât nu a ținut seama de regulile consacrate. Nu că se răzvrătea împotriva lor, dar le lasă la o parte și chiar dacă în creația lui se impuneau influențe, el crea spontan o forma nouă de expresie, originală. A fost o evoluție a întregii lui personalități și cred că pentru aceste motive nu se poate vorbi de opera lui fără a marca toate exponentele tipice.. suflet, pământ, neam. Ajungând să fie prețuit astăzi ca cel mai național dintre cântăreții poporului rus, capătă totodată consacrarea autentică a unui creator de valori universale. Unic în felul său, interesant prin actualitatea sa reînnoită, un spirit inovator al veacului al XIX-lea, care a dat dovadă de căutarea și exprimarea adevărului vieții nu numai în artă, ci și în viața. Pentru el și adepții lui adevărul vieții nu însemna o simplă zugrăvire exterioară, ci concordanța formală dintre zugrăvirea artistică și realitatea reflectată. Musorgski scria: „Viața, oriunde s-ar manifesta ea, adevărul oricât de amar ar fi el, cuvântul îndrăzneț spus oamenilor drept în față, iată aluatul din care sunt plămădit...”¹.

sursa:
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/Musorgskiy.jpg>

Prin modul melodic de exprimare el înțelegea adevărul ca o reflectare a aspectelor realiste ale vieții, și abandonarea ficțiunilor care nu țineau de natura și specificul rus.

Musorgski nu este un idealist, el urmărește adevărul, adevărul smerit, pe care caută să-l exprime în accentele cele mai sincere, mai directe, mai apropiate de viața simplă și adevărată.

Este unul dintre cei mai desăvârșiți realiști, un antiromantic prin alegerea și tratarea subiectelor, prin stilul spontan, prin notația instantanee și lipsa de „dezvoltare” de care dă dovadă tehnica lui. Toată muzica lui, toată arta lui e în legătură directă fie cu un text, fie cu o acțiune dramatică. Cristalizarea elementelor creatoare nu se face deodată: evoluția și maturizarea mijloacelor muzicale de zugrăvire le observăm treptat de la o creație la alta.

Compozitorul simte o atracție spre formele mari muzical-dramatice, subiecte de operă cum sunt: „Oedip” de Sofocle, „Salambo” după romanul scriitorului francez Gustave Flaubert, lucrări

pentru cor și orchestră: „Înfrângerea lui Senașerib” pe text de Byron, „Căsătoria” după Gogol, „Târgul din Sorocinsc”, „Boris Godunov” după drama lui Pușkin și „Hovașcina”. Pagini de muzică instrumentală, cum sunt „O noapte pe muntele Pleșuv” și faimoasele „Tablouri dintr-o expoziție” urmează un program literar ușor de recunoscut mai la fiecare măsură.

Un alt personaj reprezentativ pentru sec.al XIX-lea a fost arhitectul Victor Hartmann, realizatorul proiectelor arhitecturale ale Teatrelor Naționale din Moscova și Petersburg, bibliotecile din Moscova și „Porțile orașului Kiev”. În 1862, după terminarea Academiei de Arte, tânărul pictor pleacă să se perfecționeze în străinătate de unde a adus metode interesante, numeroase acuarele de gen, desene și schițe. Reîntors în țară, Hartmann a purces la crearea unui nou stil arhitectural rus, reușind să îmbine vechile motive arhitecturale cu exigențele moderne. După trecerea sa în neființă se organizau expoziții cu tablourile și proiectele sale extrem de originale.

În primăvara anului 1874, Modest Musorgski vizita expoziția lucrărilor lui Victor Hartmann, recent decedat. Erau expuse proiecte de arhitectură și desene foarte reușite după natura moartă. Mai erau expuse și schițele costumelor și decorurilor pentru operele „Ruslan și Ludmila” de Glinca, și „Puterea Diavolului” de Serov, schițele diferitelor tipuri de produse artistice, cleștele pentru spargerea nicilor, în formă de *gnom*, ceasul de bronz în forma unei *căsuțe de basm* sprijinite pe piciorușe de găină.

Expoziția produce o impresie extraordinară asupra compozitorului Musorgski, fiind determinat să exclame „Vai și amar! O, artă rusă martiră!”[1] și astfel se născu ideea de a crea un ciclu de tablouri muzicale, după subiectele desenelor lui Hartmann. Ideea corespundea întru totul naturii compozitorului, iar lucrările născute sub impresia modelelor vizuale, realiste, îmbrăcau o formă artistică unică. Compozitorului îi plăcea să zugrăvească viața în toată complexitatea, multilateralitatea și caracterul ei contradictoriu. Astfel a apărut ciclu de lucrări pentru pian – „Tablouri dintr-o expoziție”, un exemplu al posibilității de a crea cu mijloace muzicale, imaginile vieții reale într-o formă originală. Musorgski le-a ales pe acelea care îi erau mai apropiate: schițe de proiecte, scenele de gen și imaginile legate de creația populară – basmul, legenda și epopeea populară.

Imagine muzicală – Imagine picturală (comparație)

Ciclul „Tablourile dintr-o expoziție” începe cu piesa „Plimbarea”, compusă pe structura cântecelor populare ruse. După amintirile lui Stasov, compozitorul se înfățișase pe sine însuși, plimbându-se agale prin expoziție, (de unde vine și titlul). Introducerea are un caracter muzical general și este construită pe intonații din cântece hazlii și cântece de horă. Muzica schițează un portret caracteristic omului.

După „Plimbarea”, cu ritmul ei măsurat și lin, urmează imagini pestrice, ciudate, născute sub impresia desenelor lui Hartmann. Printre toate aceste tablouri separate apare mereu tema din „Plimbarea”, care leagă diferitele imagini într-o compoziție unitară în funcție de tabloul ce urmează să-l reprezinte, tema sună când cu o măreție epică, când trist și meditativ, când luminos și vesel. Urmează piesa intitulată „Gnomul”. Schița lui Hartmann reprezintă o figură de lemn cu piciorușele strâmbe, un spărgător de nuci, o jucărie. Compozitorul înzestrează făptura mică și pocită cu frământări adânci, omeneste. Chipul trist al gnomului, cu mersul lui greoi, stângaci este caracterizat printr-o muzică posomorâtă, neliniștită, cu accente practice.

Tabloul „Tuilleries” cunoscuta grădină publică din Paris, loc preferabil pentru plimbări după Victor Hartmann, iar compozitorul Musorgski prezintă o ceată de copii ce se ceartă, mișcările lor iuți și agile, intonațiile de răsfăț sunt redade cu multă viață.

Tabloul „Bîdlo” reprezintă o căruță țărănească poloneză, pe roți înalte, trase de doi boi. Mișcarea căruței afundându-se parcă în noroi, în intonațiile triste ale melodiei populare, compozitorul redă senzația apăsătoare a muncii de rob a țaranului, munca istovitoare, fără bucurii.

În baletul lui Iurie Gerber „Trilbi” care și-a desfășurat premiera pe scena din Petersburg a fost un episod în care apărea un grup de băieți și fetețe îmbrăcați în coji de ouă sparte, parcă ar fi fost îmbrăcați în zale. Culorile lui Hartmann reprezintă schițele acestor costume. Compozitorul a anexat un mic scherzo (scherzino) numind piesa „Baletul pușorilor ce ies din găoace”.

Baza piesei „Evreul bogat și cel sărac” o constituie două portrete ale lui Hartmann pictate în Sandomir (Polonia). Pe unul din ele este chipul unui evreu bogat și gras, vesel și mulțumit de sine, pe celălalt – un biet bătrân sărac, slab și necăjit. Contrastul dintre cele două pătri sociale i-au insuflat compozitorului ideea de a efectua scena –

dialog a unei discuții aprinse. Unul dintre interlocutori vorbește pe un ton plin de sine, arogant, celălalt parcă ar vrea să-l convingă de un lucru, implorându-l cu o voce jalnică. Musorgski redă veridic intonațiile caracteristice vorbirii omeneste.

„Târgul din Limoges” este un tablou reprezentând un târg din sudul Franței-o mulțime de femei gălăgioase care se ceartă. Muzica alertă reproduce cu multă naturalețe forfota veselă, tărăboiul, exuberanta lumină a soarelui din sud, care inundă întregul tablou.

Vederea unui mormânt sumbru îi inspiră compozitorului meditații triste despre moarte, silindu-l să simtă deosebit de puternic pierderea dureroasă pe care a încercat-o la moartea prietenului său, inspirându-i o muzică gravă și funebră, dedicată artistului decedat.

„Modelul ceasului”, transpus de Hartmann ca o casă micuță sprijinită pe piciorușe de găină, și proiectul „Porțile Kievului” într-un stil monumental vechi rusesc, îi inspiră compozitorului ultimele două piese ale ciclului. De fapt, tumultoasa și dinamica piesă compusă de Musorgski nu seamănă cu modelul ceasului lui Hartmann o căsuță frumoasă, cu încrustații complicate în stil rusesc, acoperită de arabescurile fine ale ornamentațiilor populare. Compozitorul a creat zborul impetuos al Babei Cloanța (Iaga) în piuă, înfiorătoarea plămuire a basmelor populare.

Piesa finală – „Marea poartă a Kievului” a cărei proveniența este legată de participarea la concursul Porțile orașului Kiev, anunțat în 1869. Inspirat din tabloul lui Hartmann, Musorgski depășește cu mult originalul iar piesa încheie suita „Tabloul dintr-o expoziție” cu imaginea forței invincibile a pământului. Analizând subiectele imaginilor picturale și a celor muzicale putem scoate în evidență următoarele:

- tablourile muzicale nu sunt numai niște ilustrații la schițele lui Hartmann, ci sunt creații bine conturate, completate cu idei originale;

- în majoritatea cazurilor unde imaginile picturale redau peisaje, scene din viață, imaginile muzicale pun pe prim plan natura emoțională a omului. Musorgski a complicat conținutul tablourilor cu subiecte umoristice, dar, totuși păstrând și umorul (în piesele scherzo), el subliniază contrastul față de piesele cu caracter tragic;

- introducerea dialogurilor și caracterelor contrastante au contribuit la transformarea unor tablouri în scene reale. Această producție reprezintă o suită caracteristică figurativă cu program, care conține o serie de desene specifice

unui gen cu caracter epic și de baladă fantastică. Episoade variate ce contrastează între ele sunt legate într-un lanț continuu.

- În fața ascultătorului succesiv se perindă o panoramă pitorească și pestră, plină de schimbări neașteptate, dispoziții și colorit. Sunt caracteristice scenele luate din viața de toate zilele (Carul, O zi de târg de la Limoges), ce alternează cu alte tablouri comice, grotești (piticul ce se clatină stângaci pe niște piciorușe strâmbe, baba Cloanța (Iaga) în piua), fantastice și sinistre (catacombele) și cu chipuri fine și delicate cu caracter ușor și glumeț (jocurile și disputele copiilor la Tuilleries, baletul pușorilor ieșind din găoace) sau caracter romantic (cântecul melancolic al trubadurului în fața vechiului castel). Această serie întreagă fiind încununată cu finalul măreț și improvizat „Porțile uriașe din Kiev”, presărat cu figuri severe și puternice din epopeea veche a baladelor.

Modest Musorgski nu a putut să se limiteze la simpla fixare a varietății din viață, „Tablourile dintr-o expoziție” nu reprezintă o piesă obișnuită pentru pian, alcătuită din mai multe piese independente. Este o lucrare muzicală unitară cu tablouri strâns legate între ele unde limbajul muzical este tot atât de original ca și genul lor. Un rol însemnat în ciclul muzical îi revine așa numitei „Pimbări” (Promenade) – piesa introductivă a suitei, care la început răsună ca o lucrare de sine stătătoare, iar în continuare ea se repetă mereu transformată după fiecare miniatură. Ea revine în ciclu ca un refren al rondo-ului, de fiecare dată, apropiindu-se de caracterul tabloului. „Pimbarea” are un caracter popular ce se evidențiază prin intermediul intonațiilor, ritmului și a facturii armonice. Ea se aseamănă cu o parte (solo) vocală cu refren coral, în care vocile alternează liber și independent.

Prin titlul ales „Tablouri dintr-o expoziție” sau prin formularea scrisă cu program, compozitorul își asumă răspândirea transpunerii lui muzicale într-o compoziție de obicei instrumentală. El este nevoit să găsească mijloacele de a crea o muzică sugestivă și convingătoare a subiectului ales. Precum poezii sau pictorii, și muzicienii caută mijloace de expresie a conținutului muzicii lor. Ei înviorează limbajul muzical, găsindu-i multe posibilități de exprimare cu noi forme, mai libere, mai maleabile - poemul simfonic, uvertura și miniatura instrumentală cu program. Școala rusă a preluat principiul muzicii cu program, dezvoltându-l și adaptându-l unei estetici deosebite. Compozitorii ruși au învățat de la romantici, i-au admirat, dar au ajuns la alte rezultate determinate de ambianța culturii ruse. Spre deosebire de artiștii

romantici apuseni, muzicienii ruși au conceput muzica cu program ca pe cel mai direct mijloc de oglindire a vieții poporului, a realității. Temele nu sunt „extraordinare”, nici speculative, în limbajul muzical sunt prezente elemente ale cântecului popular. Cea mai îndrăzneță și originală personalitate a muzicii ruse din sec. al XIX-lea a fost Modest Musorgski. El transformă lozinca sa: „spre țărături noi”², într-o acțiune concretă. Din ineditul dramelor lui Musorgski face parte și limbajul său armonic, acea dezvoltare ingenioasă a unui modalism liber a cărui sursă permanentă este cântecul popular.

Pătrunderea cântecului popular are consecințe profunde și în transformarea schemelor ritmice, simetrice, mersul accentelor și în complicare în lanțuirilor regulate a măsurilor. Frazele asimetrice alcătuite din măsuri impare, variațiile de măsuri, determină succesiuni speciale ale accentelor, dau discursului muzical mai multă vivacitate, o pulsație plină de diversitate.

Limbajul muzical a lui Modest Musorgski, întocmai ca și a tuturor compozitorilor „noii școli rusești” este umplut adânc de cadențe, de armonii cu caracter popular. Musorgski nu percepe niciodată cântecul popular sub raport estetic exterior. Independent de faptul dacă avem de a face „cu citarea” modelelor originale și definitive ale cântecului popular rusesc, el se silește în primul rând să releveze și să sublinieze expresivitatea lor deosebită, emoțională, caracteristică. O fredonare melodică izolată devine în producțiile sale un cântec concentrat și dezvoltat sub raportul imaginii muzicale. Compozitorul ajunge la pătrunderea melodiei lirice cu expresivitatea caracteristică a limbajului recitativ declamatoriu, care absorbea intonații concrete ale vorbirii obișnuite din viața zilnică. Intonațiile melodice expresive sunt subliniate cu ajutorul mijloacelor coloristice de preferință, de ordin armonic, iar uneori și de ordin instrumental folosind principiul colorației armonice. Musorgski abordează fiecare complex armonic în parte din punctul de vedere al importanței sale independente sub raport pitoresc caracteristic, și nu al locului și rolului din sistemul general de legături funcționale. La bază se află imagini psihologice integrale sau situații dramatice veritabile, realizate cu ajutorul unei serii de intonații individuale care decurg în mod consecvent și organic una din alta. Stilul lui Musorgski cu toată originalitatea sa uimitoare la prima vedere și cu tot caracterul său neobișnuit era perfect justificat sub raport sufletesc, decurgând în mod logic din principiile fundamentale realiste ale creației compozitorului și toate elementele sale luate în

parte se găsesc în strânsă legătură.

„...muzica mea,- scria el, - trebuie să fie reproducerea artistică a graiului omenesc în toată complexitatea ei, în toate sinozițiile sale cele mai subtile, adică sunetele graiului omenesc ca manifestări exterioare ale gândirii și simțământului trebuie să devină muzică veridică, precisă, dar artistică, înalt artistică fără exagerări”³. Dacă pictura exprimă ceea ce zugrăvește, muzica zugrăvește ceea ce exprimă. Musorgski vedea în sunetele muzicale, în intonațiile muzicale reflectarea sunetelor reale, intonațiilor reale. Muzica clasică rusă s-a dezvoltat în spiritul programatic realist. Caracterul programatic era pentru ei nu atât una din formele gândirii muzicale, ci forma principală de bază determinată. La Musorgski, Balakirev – programul este o trăsătură esențială, organică a muzicii instrumentale ruse. Muzica rusă nu numai cultivă caracterul programatic, dar și a creat exemple realiste înalte. Referindu-se la categoria frumosului, Musorgski în avânturile sale către „țărmurile noi” ale realismului muzical, neagă cu pasiune tendința abstractă spre frumos în artă. Remarcând zugrăvirea artistică a frumosului numai în însemnarea lui materială este o copilărie grosolană – vârsta infantilă a artei – scria Musorgski în 1872⁴. El a căutat înainte de toate elementul veridic caracteristic, chiar atunci când nu era frumos. Dacă am face o analogie între „tablouri” vom distinge că „Marea poartă a Kievului” se definește prin măreție, solemnitate, iar „Vechiul castel” este o redare a coloritului epocii îndepărtate. Toate mijloacele de expresivitate contribuie la redarea acestui colorit.

Modest Musorgski a încercat apropierea sonorității pianistice de cea a orchestrei, prin puterea sonorității și a specificului fiecărui instrument.

Concluzii

Toate mijloacele analizate și menționate în prezenta lucrare i-au servit compozitorului la crearea unor tablouri realiste, convingătoare, pline de viață. Originalitatea acestei compoziții inedite pentru pian a fost apreciată la justa valoare abia în epoca contemporană. După aprecierile academicianului B.V. Asafiev, „Tablourile dintr-o expoziție” sunt primele poteci în lumea unor idei noi care au rămas multă vreme ignorate. Este interesant faptul că primele generații, ca și cum nu ar fi fost încrezătoare în pianismul acestor experiențe extrem de originale, nu au simțit în ele izvorul unui stil nou. Acest lucru îl pot face numai cei ce se dauiesc idealului în artă, „Să sacrificăm viața artei. Să facem din artă un „sanctuar”⁵, numai

cei care sunt capabili să urce povârnișul abrupt al debarasării de egoism spre culmea sublimiei abnegații. Sublimul cel mai înălțător îl pot ajunge acei a căror oțelire interioară nu lasă a răzbate nimic din zbuciumul unei exigențe tragice.

Referințe bibliografice

1. Balan, Gh. (1973), *Sensurile muzicii/Meanings of Music*, Editura muzicală, București.
2. Balan Gh. (1973), *Muzica și lumea ideilor/Music and the World of Ideas*, Editura muzicală, București.
3. Benteoiu, P. (1973), *Imagine și sens/ Image and Sense*, Editura muzicală, București.
4. Brumar, A., (1962), *Romantismul în muzică/Romanticism in Music*, Editura științifică, București.
5. Gordeeva E., (1962), *Grupul celor cinci/The Group of Five*, Editura muzicală, București.
6. Poleacova, L.(1956), *Tablouri dintr-o expoziție/ Paintings from an Exhibition*, Ed. Cartea Rusă, București
7. Popova, T. (1970), *Musorgski*, Ed. Cartea Rusă, București.
8. Stasov, V. (1954), *Articole ale și despre Musorgski/ Articles of and about Musorgski*, Editura Cartea Rusă, București.

Note:

1. Asafiev, B.V. (1957) *Izbrannîe trudi*, vol.V, Editura Moscova, Moscova / Asafiev, B.V. (1957), *Izbrannîe Trudi*, vol. V, Moscow Printing House, Moscow
2. Poleacova, L., (1956), *Tablouri dintr-o expoziție*, Ed. Cartea Rusă, București / Poleacova, L. (1956), *Paintings from an Exhibition*, Russian Book Printing House, Bucharest.
3. Popova, T., (1970), *Musorgski* Ed. Cartea Rusă, București / Popova, T. (1970), *Musorgski - Russian Book Printing House*, Bucharest.
4. Stasov, V. (1954), *Articole ale și despre Musorgski*, Editura Cartea Rusă, București/ Stasov, V. (1954), *Articles of and About Musorgski*, Russian Book Printing House, Bucharest.
5. Asafiev, B.V. (1957), *Izbranne trudi*, vol.V, Editura Moscova, Moscova/ Asafiev, B.V. (1957), *Izbrannîe Trudi*, vol. V, Moscow Printing House, Moscow.